

การแพร่ระบาดของปลาหมอหางดำในพื้นที่เขตบางขุนเทียน และกลยุทธ์การจัดการระบบนิเวศเพื่อความยั่งยืน

Blackchin tilapia invasive species are spreading in Bang Khun Thian district for
sustained management ecosystem strategies

จิรวัดน์ รียาพันธ์

Jirawat Riyaphan

สำนักงานบริหารจัดการพื้นที่สีเขียว สำนักสิ่งแวดล้อม ดินแดง กรุงเทพมหานคร 10400

Green Area Administration Division, Environment Department, Din Daeng, Bangkok 10400

Corresponding author: jirawat.riyaphan@gmail.com

Received: 30 May 2025; Revised: 10 November 2025; Accepted: 18 November 2025

บทคัดย่อ

ปลาหมอหางดำหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าปลาเอเลียนสปีชีส์ มีแหล่งกำเนิดจากทวีปแอฟริกา และแพร่ระบาดในพื้นที่ประเทศไทยแถบจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร และกรุงเทพมหานคร พบในหลายพื้นที่รวมทั้งเขตบางขุนเทียน ปลาหมอหางดำสามารถทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่รุนแรงได้ เช่น ความเค็ม สภาพแวดล้อมที่หลากหลาย ตั้งแต่ น้ำจืด น้ำกร่อย จนถึงน้ำเค็ม ทนต่ออุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลง สภาพออกซิเจนต่ำ ทำให้สัตว์น้ำท้องถิ่นถูกรุกรานและมีปริมาณลดลง ปลาหมอหางดำรุกรานที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำท้องถิ่น ระบบนิเวศแหล่งน้ำ รวมทั้งกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรที่เลี้ยงแบบกึ่งพัฒนา การนำน้ำเข้าสู่บ่อ มีการกรองน้ำเข้าสู่บ่อจัดการคุณภาพน้ำ จากเดิมเลี้ยงแบบธรรมชาติไม่มีการกรองน้ำ ทำให้ปลาหมอหางดำสามารถแพร่พันธุ์และขยายประชากรได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ การฟื้นคืนของสัตว์น้ำท้องถิ่น และการคงอยู่ของอาชีพประมงท้องถิ่น จึงต้องหาวิธีการจัดการกับปลาหมอหางดำ ดังนี้ การควบคุมและกำจัดปลาหมอหางดำในแหล่งน้ำที่พบการระบาดและปล่อยปลาผู้ล่า หรือนำปลาหมอหางดำที่กำจัดออกจากระบบนิเวศไปใช้ประโยชน์ในการบริโภค ด้านอุตสาหกรรมอาหารและการทำปุ๋ยอินทรีย์หรือน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ มีมาตรการ eDNA ตรวจจับปลาหมอหางดำในแหล่งน้ำในรูปแบบชุดทดสอบ Test Kits แต่ละพื้นที่ เพื่อให้ทราบปริมาณความหนาแน่นของปลาและง่ายต่อการกำจัด ผลการกำจัดปลาหมอหางดำด้วยวิธีต่าง ๆ เป็นทางเลือกให้กับเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การใช้กลยุทธ์ที่ตอบโต้ภัยต่อสภาพพื้นที่แหล่งน้ำเพื่อนำปลาหมอหางดำออกจากแหล่งน้ำธรรมชาติและปล่อยสัตว์น้ำให้มากที่สุดเพื่อรักษาระบบนิเวศให้คงอยู่ในสภาพสมบูรณ์ต่อไป

คำสำคัญ: ปลาหมอหางดำ การแพร่ระบาด บางขุนเทียน ระบบนิเวศ สัตว์น้ำท้องถิ่น

ABSTRACT

Blackchin tilapia, also known as alien species, originated from Africa. Moreover, the neighborhood Samut Prakan, Samut Sakhon, and Bangkok's Bang Khun Thian District in Thailand, were widespread. Blackchin tilapia is extremely durable and survives environmental changes, such as salinity, (various environments, from fresh water to brackish water to salt water), temperature changes and low oxygen conditions, which caused a decrease local aquatic animals and invasion. Blackchin tilapia had invaded the dwelling local aquatic animals. The ecosystems, water sources including the aquaculture of farmers, had been semi-developed activities. The former system of water into aquaculture ponds had the effect of no

filtering water. Blackchin tilapia can quickly reproduce and expand their population. Therefore, in order to defend the equilibrium of the ecosystem, the recovery of aquaculture, and sustained primary fisheries, we must find methods to manage blackchin tilapia. For example, control and eliminate blackchin tilapia in water sources where outbreaks happen and release predatory fish. In addition, blackchin tilapia has been used for consumption, the food industry, and bio-extraction to eliminate it from the water ecosystem. Furthermore, there are measures to detect eDNA of blackchin tilapia in the river in the form of test kits for each area to determine the density and make it easy to eliminate them. Results from eliminating blackchin tilapia by various methods are an alternative for farmers while having aquaculture. Strategies were removed to remove these fishes from aquatic animal ponds as much as possible in pursuance of responding to the supply of farmers and in the interest of maintaining natural well-being of the ecosystem.

Keywords: Blackchin tilapia, Spreading, Bang Khun Thian, Ecosystem, Local aquatic animals

บทนำ

ปลาหมอคงคำเป็นปลาเอเลี่ยนสปีชีส์ที่ระบาดในประเทศไทย มีชื่อสามัญว่า Blackchin tilapia และชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Sarotherodon melanotheron* เป็นปลาน้ำกร่อยในวงศ์ปลาหมอสี มีถิ่นกำเนิดในแอฟริกาตะวันตก มีลักษณะคล้ายกับปลาหมอเทศหรือปลาหมอสี แต่จุดเด่นคือบริเวณใต้คางมีสีดำ เมื่อโตเต็มวัยมีขนาดยาวถึง 8 นิ้ว หรือมากกว่านั้น ปลาตัวผู้และตัวเมียมีความแตกต่างกันเล็กน้อย ปกติหัวของปลาตัวผู้จะใหญ่กว่าหัวของปลาตัวเมียเล็กน้อย เพศผู้ทำหน้าที่กระตุ้นให้เพศเมียไข่และผสมกับน้ำเชื้อภายนอก ปลาหมอสีคงคำที่สมบูรณ์เพศจะวางไข่ได้รวดเร็ว แม่ปลา 1 ตัว สามารถให้ไข่ได้ประมาณ 150-300 ฟอง การฟักไข่และดูแลตัวอ่อนในปากโดยปลาเพศผู้โดยใช้จะใช้เวลา ฟักประมาณ 4 - 6 วัน และพ่อปลาจะดูแลลูกปลาโดยการอมไว้ในปากนานประมาณ 2 - 3 สัปดาห์ ปลาหมอคงคำสามารถเจริญเติบโตได้ยาวสุดถึง 28 เซนติเมตร (11 นิ้ว) แต่ปกติจะยาวถึงประมาณ 17.5 เซนติเมตร (6.9 นิ้ว) (กรมประมง, 2567)

ปลาหมอคงคำสามารถทนต่อความเค็มสูงได้ พบได้มากในบริเวณป่าชายเลน และสามารถเข้าไปอาศัยในน้ำจืด เช่น ปากแม่น้ำ ลำคลอง และพื้นที่น้ำเค็มได้ ในแอฟริกาทางตะวันตกพบได้เฉพาะในทะเลสาบน้ำกร่อยและปากแม่น้ำ โดยมีจำนวนมากในป่าชายเลน ปลาหมอคงคำมักอยู่รวมเป็นฝูง อาหารหลักของปลาหมอคงคำ ได้แก่ สาหร่าย เศษซากพืช หอยสองฝา และแพลงก์ตอนสัตว์ ในพื้นที่เขตบางขุนเทียน ปลาหมอสีคงคำมีแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ ได้แก่ กุ้งทะเล โดยเฉพาะกุ้งกุลาดำ กุ้งขาวแวนนาไม และกุ้งแชบ๊วย หอยแครง รวมถึงลูกปลาวัยอ่อนและสัตว์น้ำขนาดเล็ก ปลาหมอคงคำมีพฤติกรรมการกินอาหารตลอดเวลา ประกอบกับนิสัยของปลาที่ค่อนข้างดุร้ายเมื่อเทียบกับปลาหมอเทศ (ชัยวุฒิ, 2560) ปลาหมอคงคำกินแบบคาบอาหารขึ้นมาและกลืนเป็นคำ (ไม่มีซี่เหงือก) วางไข่ใกล้ชายฝั่งในน้ำตื้น พฤติกรรมของตัวเมียจะว่ายน้ำเข้าหาตัวผู้ก่อน ส่วนตัวผู้ขุดหลุมที่วางไข่ ผสมพันธุ์ และฟักไข่ในปาก อย่างไรก็ตาม ปลาหมอคงคำตัวเมียบางสายพันธุ์ในประเทศกานาสามารถฟักไข่ในปากได้เช่นกัน (ศูนย์ราชการสะดวก, 2567) ในประเทศไทยจังหวัดที่พบการระบาดของปลาหมอคงคำประกอบด้วย 19 จังหวัด ดังนี้ กรุงเทพมหานคร จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ชุมพร นครปฐม นครศรีธรรมราช นนทบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ปราจีนบุรี พัทลุง เพชรบุรี ระยอง ราชบุรี สงขลา สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และสุราษฎร์ธานี (กรมประมง, 2567)

การระบาดของปลาหมอคงคำ (*Sarotherodon melanotheron*) ถือเป็นปัญหาที่รุนแรงและส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและเศรษฐกิจอย่างมาก การระบาดครั้งนี้มีการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ทำให้เกิดความเสียหายต่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติ ความรุนแรงของการระบาดทำลายความหลากหลายทางชีวภาพทำให้เกิดความเสียหายต่อผลผลิตและรายได้ของเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์น้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบ

นิเวศ สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวประมง ส่งผลกระทบต่ออาชีพและความเป็นอยู่ สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจในหลาย ๆ ด้าน เช่น การสูญเสียรายได้จากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การแก้ไขปัญหาการระบาด การฟื้นฟูเศรษฐกิจ เป็นต้น (สรารุณ, 2567)

ที่ผ่านมา กรมประมงร่วมกับหน่วยงานเอกชนและภาคประชาชนช่วยกันจับปลาหมอคงด้าออกจากแหล่งน้ำได้แล้วจำนวนหนึ่ง แต่ยังไม่มากพอสำหรับลดการระบาดหรือเป็นทางรอดให้สัตว์น้ำ อื่น ๆ ได้ โดยมีเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ผสมรวม เช่น การรับซื้อที่ไม่ได้ดำเนินการต่อเนื่องราคาปลาโลกรั่มละ 5 - 10 บาท ซึ่งไม่ได้มีมูลค่าสูงนัก จึงทำให้ประชาชนขาดแรงจูงใจในการจับ ตลอดจนข้อจำกัดเรื่องการใช้เครื่องมือจับปลา แม้มีการผ่อนผันให้ใช้อวนรุนในบางพื้นที่ เช่น เขตบางขุนเทียน เขตทุ่งครุ และจังหวัดสมุทรสาครแล้วก็ตาม การหยุดยั้งการเพิ่มปริมาณด้วยการทำหมัน จึงเป็นอีกแนวทางที่ถูกยกมาหวังใช้ควบคู่กับวิธีการอื่น ๆ

ในส่วนของจังหวัดกรุงเทพมหานคร พื้นที่เขตบางขุนเทียน ที่มีขนาดพื้นที่ 120,687 ตร.กม. แบ่งเป็น 2 แขวง คือ แขวงแสมดำ ปริมาณพื้นที่ 35.975 ตร.กม. และแขวงท่าข้าม ปริมาณพื้นที่ 84.712 ตร.กม. ป่าชายเลนบางขุนเทียนเป็นระบบนิเวศที่ผูกพันกับวิถีชีวิตคนบางขุนเทียน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเพาะเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติ ใช้ลูกกุ้งธรรมชาติ ไม่มีการให้อาหารเสริมตามบริเวณชายฝั่งที่มีน้ำขึ้น - ลง ในอดีตเป็นการเลี้ยงกุ้งในบริเวณนาข้าว โดยเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำทะเลท่วมบริเวณนาข้าว นำเอาลูกพันธุ์กุ้งและปลาเข้ามาด้วย เมื่อน้ำลดกุ้งปลาที่ตกค้างอยู่ในนาก็เจริญเติบโต เกษตรกรสามารถนำมาบริโภคและจับขายได้ ปัจจุบันวิถีชีวิตการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอย่างในอดีตกำลังจะสูญสลายลงไป เพราะมีปลาหมอคงด้าปะปนในพื้นที่ ซึ่งมาแทนที่สัตว์น้ำท้องถิ่น ที่เคยอยู่อาศัยหลากหลายชนิด ตั้งแต่ผู้ผลิตเบื้องต้น เช่น แผลงก์ตอนพืช พืชน้ำ และสาหร่ายเซลล์เดียว ไปจนถึงสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่ เช่น กุ้ง หอย ปู และปลา เป็นต้น (สำนักงานเขตบางขุนเทียน, ม.ป.ป.)

พื้นที่ป่าชายเลนส่งผลต่อกระบวนการและกลไกการควบคุมความอุดมสมบูรณ์ของสารอาหารและสิ่งมีชีวิตในป่าชายเลน โดยลักษณะการถ่ายทอดพลังงานในระบบนิเวศใด ๆ มักจะเกิดขึ้นในทิศทางเดียวกัน เมื่อมีสิ่งรบกวนก็ทำให้ระบบนิเวศนั้น ๆ ได้รับผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชนิดและความหนาแน่นของสิ่งมีชีวิต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนั้นการสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลนที่เปรียบเสมือนแนวเขื่อนป้องกันคลื่นลมตามธรรมชาติ ยังส่งผลทำให้เกิดปัญหาการกัดเซาะ สูญเสียพื้นที่ตามแนวชายฝั่ง ซึ่งหากไม่มีการแก้ปัญหากันอย่างจริงจังในอนาคต เขตบางขุนเทียนอาจจะกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทะเลได้ ปัจจุบันหลักเขตกรุงเทพมหานคร หลักที่ ๒๘ เขตบางขุนเทียนเดิมปักอยู่บนแผ่นดินแบ่งเขตกับจังหวัดสมุทรปราการ (พระทองมี, 2561)

ดังนั้น การตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเป็นพลังสำคัญที่ต้องร่วมมือกันหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่ออนาคตของรุ่นลูกรุ่นหลานสืบไป และการอนุรักษ์อาชีพประมงให้ดำรงอยู่ อาชีพประมงเปรียบเสมือนคลังอาหารแห่งท้องทะเล เรามีทางเลือกในการเคร่งครัดปฏิบัติให้ปลาหมอคงด้าลดจำนวนลงและหมดสิ้นไปในอนาคต เพื่อความอุดมสมบูรณ์ทางอาหารของประชาชนชาวบางขุนเทียนและพื้นที่ใกล้เคียง

เนื้อหา

เนื่องจากได้เกิดปัญหาปลาหมอคงด้าแพร่ระบาดในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยพบการแพร่ระบาดในพื้นที่เขตบางขุนเทียน ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและระบบนิเวศในแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครและคณะผู้บริหารได้ลงพื้นที่ติดตามสถานการณ์ รับฟังปัญหา และมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขสถานการณ์การแพร่ระบาดของปลาหมอคงด้า รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือเยียวยาแก่เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ สำนักงานเขตบางขุนเทียนได้ร่วมมือกับกรมประมงในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยกรมประมงได้สรุปมาตรการในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอคงด้า 7 มาตรการ ได้แก่

(1) กำจัดออกจากระบบนิเวศให้มากที่สุด เนื่องจากปลาหมอคงดำสามารถปรับตัวได้ทุกสภาพแวดล้อม จึงสามารถแพร่ระบาดตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ถ้าเกษตรกรที่มีอาชีพประมงพบเห็น สามารถกำจัดด้วยการใช้เบ็ด แห อวน และเครื่องมือทางประมง เป็นต้น

(2) ใช้วิธีธรรมชาติบำบัดด้วยการใช้ปลานักล่า เลือกปลาที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยปลากะพงขาวเป็นปลานักล่าของปลาหมอคงดำ ดังนั้นการปล่อยปลากะพงขาว จะช่วยลดจำนวนปลาหมอคงดำ

(3) นำปลาที่จับได้ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ได้แก่ การนำปลาหมอคงดำไปใช้บริโภค ใช้ทำปลาป่น อาหารสัตว์ ปลาแดดเดียว แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และการทำน้ำหมักชีวภาพ เพื่อเพิ่มการเจริญเติบโตของพืช

(4) เฝ้าระวังไม่ให้มีการขยายพื้นที่แพร่ระบาด เพิ่มมาตรการอย่างเคร่งครัด ผู้ใดพบเห็นที่มีปลาหมอคงดำชุกชุมก็สามารถกำจัดได้ หรือแจ้งทางสำนักงานประมงพื้นที่กรุงเทพมหานคร กรมประมง กระทรวงเกษตรสหกรณ์

(5) ทำความเข้าใจกับประชาชนในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาด ให้ความรู้ถึงภัยอันตรายที่มาจากการแพร่ระบาดของปลาหมอคงดำ เป็นปัญหาความรุนแรงระดับชาติ ต้องร่วมแรง ร่วมใจ กำจัดปลาหมอคงดำออกจากพื้นที่ให้มากที่สุด

(6) ใช้นวัตกรรมเข้ามาช่วยในการทำให้ปลาเป็นหมัน และใช้เทคโนโลยีล่อให้อยู่ในพื้นที่เดียวกันเพื่อง่ายต่อการจับ ปลาหมอคงดำปกติที่ระยะอยู่มีจำนวนโครโมโซมตามธรรมชาติ 2n นำโครโมโซมทั้งสองแบบมาผสมพันธุ์กันเป็น 4n จะให้กำเนิดรุ่นลูกที่เป็นหมัน ไม่สามารถสืบพันธุ์ ตัดวงจรการเพิ่มจำนวน และควบคุมการระบาดต่อไป

(7) ศึกษาแหล่งน้ำที่พบว่ามีสัตว์น้ำชนิดใดบ้าง เพื่อตรวจสอบความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำธรรมชาติ และบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกร เป็นข้อมูลให้กรมประมงเพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศ

กองวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด ส่งข้อมูลสถานการณ์การแพร่ระบาดของปลาหมอคงดำจากการติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังในแหล่งน้ำธรรมชาติ ในพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2567 - มีนาคม 2568 ซึ่งเป็นข้อมูลที่ดำเนินการหลังจากการที่คณะทำงานติดตามประเมินผลการควบคุมและกำจัดปลาหมอคงดำ (Table 1) (มาตรการที่ 1) และการสำรวจและเฝ้าระวังการแพร่กระจายของประชากรปลาหมอคงดำในพื้นที่เขตกันชน (มาตรการที่ 4) ได้จัดทำคู่มือการปฏิบัติงานการติดตามประเมินความชุกชุมและการแพร่กระจายของปลาหมอคงดำในแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อใช้เป็นแนวทางให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กองวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด, 2567)

Table 1 Prevalence of blackchin tilapia under water and specifically spread Bang Khun Thian district Bangkok

Resource	Oct.-2024 ¹	Nov.-2024	Dec.-2024	Jan.-2024	Feb.-2024	Mar.-2024
Khlong Krapho	63*	18	18	2	7	12
Khlong Klang Thung	110	36	12	6	45	10
Khlong Ton Tan	84	89	39	44	41	52
Khlong Yai Phian	49	94	6	15	14	48
Khlong Sanam Chai	6	5	2	3	5	4
Khlong Huakrabue	4	3	1	5	3	6
Khlong Pittaya Longkorn	49	0	0	0	0	2
Khlong Mahachai	19	0	0	0	0	0

Remark: ^{*1} (individual/area 100 square meter) Among October 2024 - March 2025

Source: (Inland Fisheries Research and Development Division, 2024)

จากการแพร่ระบาดของปลาหมอหางดำ มีกรอบหลักเกณฑ์การช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอหางดำ ระดับการรุกรานของปลาหมอหางดำในแหล่งน้ำที่นำมาใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต้องอยู่ในระดับรุนแรงหรือระดับปานกลาง โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้ ความชุกชุมของปลาหมอหางดำ (ตัว/พื้นที่ 100 ตร.ม.) มากกว่า 100 ตัว อยู่ในระดับรุนแรง, ความชุกชุมของปลาหมอหางดำ (ตัว/พื้นที่ 100 ตร.ม.) มากกว่า 10 ตัว อยู่ในระดับปานกลาง แต่ไม่เกิน 100 ตัว และความชุกชุมของปลาหมอหางดำ (ตัว/พื้นที่ 100 ตร.ม.) ไม่เกิน 10 ตัว อยู่ในระดับไม่รุนแรง ผลการสำรวจต่าง ๆ (Table 1) ทำให้สามารถกำจัดปลาหมอหางดำออกจากระบบนิเวศและออกจากพื้นที่เขตบางขุนเทียนได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อการรักษาและฟื้นฟูระบบนิเวศและอนุรักษ์สัตว์น้ำท้องถิ่นของบางขุนเทียน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ นำรายได้มาสู่ชุมชน การระบาดของปลาหมอหางดำส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพด้านประมงเนื่องจากปลาขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว จะเห็นได้จากตารางความชุกชุมของปลาหมอหางดำในแหล่งน้ำธรรมชาติ จึงนำมาซึ่งการวิเคราะห์ SWOT ของปลาหมอหางดำ (*Sarotherodon melantheron*) จะพิจารณาในแง่ของผลกระทบต่อระบบนิเวศและศักยภาพ ในการนำมาใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ การวิเคราะห์นี้ จะช่วยให้เข้าใจจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของปลาหมอหางดำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

Table 2 Analysis of effect on blackchin tilapia and strategies for ecosystem

Analysis of effect on blackchin tilapia	
S (Strenghts): Blackchin tilapia can adapt to various environments. It is growing rapidly, it is making food in a short time. It can reproduce rapidly, and the individual growth rate is rapid.	W (Weaknesses): Blackchin tilapia is an alien species that invades ecosystems, therefore causing extinction for biodiversity.
Analysis of strategies for ecosystem	
O (Opportunities): Blackchin tilapia can be used for various benefits, such as consumption, animal feed production, or industrial applications. If you can understand thoroughly about the information of blackchin tilapia. It can control population in powerful ecosystems and can bring blackchin tilapia to research and development for novel technology.	T (Threats): Blackchin tilapia, an invasive species has affected extremely ecosystem, but some consumers do not accept eating it because it does not taste delicious.

การวิเคราะห์ SWOT ช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง เข้าใจถึงสถานการณ์ของปลาหมอหางดำได้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้ในการตัดสินใจ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากปลาหมอหางดำ

บทสรุป

การแพร่ระบาดของปลาหมอคงคำในพื้นที่เขตบางขุนเทียน เริ่มระบาดหนักในช่วงปี พ.ศ. 2565 โดยแพร่ระบาดมาจากแหล่งน้ำสาธารณะ ลำคลองที่เชื่อมติดกับจังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วยเกษตรกรของบางขุนเทียน มีด้านหนึ่งติดกับทะเล ชาวบ้านมากกว่าร้อยละ 50 มีอาชีพประมง อาชีพนี้สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เช่น กุ้ง หอย ปู และปลา หลังจากเกิดการระบาดของปลาหมอคงคำมาสู่กระยะหนึ่ง ทำให้สัตว์น้ำท้องถิ่นลดจำนวนลง เช่น ปลากระบอก กุ้งแสบัว กุ้งกุลาดำ และกุ้งขาวแวนนาไม เป็นต้น สิ่งหนึ่งที่ชาวประมงท้องถิ่นกังวล คือจะไม่มีสัตว์น้ำที่อยู่ในระบบนิเวศให้ลูกหลานได้สืบทอดอาชีพประมง แต่มีปลาหมอคงคำระบาดทุกพื้นที่ของประเทศไทย โดยจะไปตามแหล่งน้ำธรรมชาติ การเขียนรื้อเรื่อง การแพร่ระบาดของปลาหมอคงคำในพื้นที่เขตบางขุนเทียนและกลยุทธ์การจัดการระบบนิเวศเพื่อความยั่งยืน เป็นการย้ำเตือนให้ผู้อ่านมีความรู้สึกรักและหวงแหนระบบนิเวศ คอยเตือนให้ทุกคนร่วมมือกันกำจัดปลาหมอคงคำ เช่น การบริโภค การแปรรูป การทำทุกวิถีทางให้ปลาหมอคงคำออกจากพื้นที่เขตบางขุนเทียน และเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศต่อไป เป็นการสืบสานอาชีพประมงให้คงอยู่จากรุ่นสู่รุ่น และช่วยชีวิตสัตว์น้ำท้องถิ่นให้ดำรงอยู่คู่กับชาวบางขุนเทียนตลอดไป กรมประมงออกมาตรการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอคงคำ กรมประมงจัดลำดับความสำคัญของการดำเนินการ ออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

มาตรการระยะเร่งด่วน การควบคุมและกำจัดปลาหมอคงคำในแหล่งน้ำทุกแห่งที่พบการแพร่ระบาด การนำปลาหมอคงคำที่กำจัดออกจากระบบนิเวศไปใช้ประโยชน์ เช่น ทำปลาป่น แปรรูปเป็นหลายเมนู การสำรวจและเฝ้าระวังการแพร่กระจายปลาหมอคงคำในแหล่งน้ำธรรมชาติตามพื้นที่กันชนต่าง ๆ การประชาสัมพันธ์ สร้างความตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมในการกำจัด ปลาหมอคงคำให้กับทุกภาคส่วน ซึ่งได้ส่งไปยังทุกจังหวัดที่มีการพบปัญหา การแพร่ระบาดของปลาหมอคงคำ มาตรการระยะกลาง การปล่อยปลาผู้ล่าที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่ เช่น พื้นที่น้ำกร่อยปล่อยปลากะพงขาว ปลาอังกาบ พื้นที่น้ำจืดปล่อยปลากลาย ปลาช่อน ปลากดแก้ว เป็นต้น มาตรการระยะยาว การวิจัยการควบคุมประชากรปลาหมอคงคำ ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและสัตว์น้ำพื้นเมือง พร้อมทั้งฟื้นฟูระบบนิเวศภายหลังการกำจัด ประชากรปลาหมอคงคำโดยปลาหมอคงคำ 4n หรือปลาหมอคงคำที่มีโครโมโซมพิเศษ 4 ชุด (4n) จะแตกต่างจากปลาหมอคงคำปกติที่ระบาดอยู่ซึ่งมีจำนวนโครโมโซมตามธรรมชาติ 2 ชุด หรือ 2n หากโครโมโซมทั้งสองแบบมาผสมพันธุ์กัน จะให้กำเนิดรุ่นลูกที่เป็นหมัน ไม่สามารถสืบพันธุ์ ตัดวงจรการเพิ่มจำนวน และควบคุมการระบาดต่อไป

นอกจากนี้ มาตรการที่กรมประมงดำเนินการ 3 ระยะ ยังไม่สามารถควบคุมสถานการณ์การระบาดของปลาหมอคงคำในประเทศไทย แม้จะมีการกำจัดออกจากพื้นที่เขตบางขุนเทียน และจัดการอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังไม่สามารถกำจัดให้หมดไปได้ และยังคงมีการแพร่กระจายในหลายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณนายยุคล เหมบัณฑิต ประมงพื้นที่กรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการเฉพาะด้าน (วิชาการประมง) ที่ให้คำแนะนำในการเขียนงานรื้อบทความวิชาการครั้งนี้ และขอขอบคุณ นายพานทอง ชิวคำ ประธานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กทม. ที่ให้ข้อมูลการแพร่ระบาดของปลาหมอคงคำ และอาศัยอยู่ในพื้นที่การระบาดของปลาหมอคงคำ

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง. กองวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด. 2567. สถานการณ์การแพร่ระบาดของปลาหมอคางคกจากการติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังในแหล่งน้ำธรรมชาติ ในพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2567 - มีนาคม 2568.
- กรมประมง. 2567. 7 แผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดปลาหมอคางคก 2567-2570. ที่มา <https://esc.doae.go.th/7-แผนแก้ไขปลาหมอคางคก/>
- กรมประมง. 2567. ประกาศกรมประมง เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่การแพร่ระบาดปลาหมอสีคางคกหรือปลาหมอคางคก พ.ศ. 2567. สืบค้น 4 ธันวาคม 2567 https://www4.fisheries.go.th/local/index.php/main/view_announce/9/17384
- ชัยวุฒิ สุธทองคง. 2560. ปลาหมอสีคางคก (Blackchin tilapia) *Sarotherodon melanotheron* Rüppell, 1852 [Online]. ค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2561. จาก : http://www4.fisheries.go.th/local/file_document/20171114193058_1_file.pdf.
- พระทองมี แอมไธสง. 2561. ความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานเขตบางขุนเทียน. ม.ป.ป. ข้อมูลประชาสัมพันธ์ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม. สืบค้น www.bangkok.go.th/bangkhunthian.
- สรารัฐ ศิริวงศ์. 2567. ปลาหมอคางคกแพร่ระบาดในเขตภาคตะวันออก. มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตชลบุรี อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี. สืบค้น 15 สิงหาคม 2567. <https://www.buu.ac.th/news/นักวิชาการ-ม-บูรพา-แนะสถ/>
- ศูนย์ราชการสะดวก. 2567. ปลาหมอคางคก (Blackchin tilapia). ที่มา: <https://gcc.go.th/2024/07/30/blackchin-tilapia/>